

L'ESFORÇ DE LLUÍS COMPANYS PER PACIFICAR I REFORMAR EL CAMP CATALÀ (1921-1931)¹

JORDI POMÉS VIVES
Universitat Autònoma de Barcelona

Article lliurat el 29 de desembre de 2015. Acceptat el 5 de febrer de 2016

RESUM

Lluís Companys va fundar el 1922 el sindicat Unió de Rabassaires amb tres objectius principals: col·laborar en la pacificació social i sindical en l'àmbit rural català, aconseguir més justícia social per a la pagesia sense terra, i recuperar per al conjunt del sindicalisme pagès català un programa clarament reformista que deixés de banda els postulats revolucionaris que havien imperat en bona part de les lluites sindicals agràries durant el conflictiu trienni de 1918-1920. Es pot afirmar que durant els anys en què ell fou el principal dirigent de la Unió de Rabassaires, entre 1922 i 1931, va aconseguir complir clarament l'últim objectiu, alhora que va fer contribucions destacables en l'assoliment dels dos primers.

PARAULES CLAU

Lluís Companys, Josep Zulueta, Francesc Riera, Amadeu Aragay, Unió de Rabassaires, sindicalisme rabassaire, sindicalisme reformista, trienni revolucionari 1918-1920.

1. Aquest text està basat en bona mesura en l'exposició que vaig impartir en la Jornada Lluís Companys que es va celebrar a la seu de l'Institut d'Estudis Catalans el 7 d'octubre de 2015 i que vaig titular «Lluís Companys i la Unió de Rabassaires. L'esforç per recuperar la pau i la justícia social al camp (1921-1931)».

Lluís Companys' efforts to pacify and reform the Catalan countryside (1921-1931)

ABSTRACT

Lluís Companys founded the *Unió de Rabassaires* in 1922 with three main aims: to contribute to the pacification of Catalonia's society and unions in rural areas, to achieve greater social justice for landless peasants and, finally, to draw up a clearly reformist programme for the Catalan peasant union movement as a whole, leaving behind the revolutionary postulates prevailing in most of the struggles involving farmers' unions through the unsettled three-year period from 1918 to 1920. It can be said that, during the years in which he acted as the main leader for the *Unió de Rabassaires* (from 1922 to 1931), he successfully achieved the third of these aims while also remarkably contributing to achieving the first and the second.

KEYWORDS

Lluís Companys, Josep Zulueta, Francesc Riera, Amadeu Aragay, *Unió de Rabassaires*, peasant (*rabassaire*) unionism, reformist union movement, revolutionary triennium 1918-1920.

Lluís Companys i Jover (1882-1940) és un personatge que encara genera força animadversió o antipatia en certs sectors polítics. Se l'acusa sobretot de no haver fet prou per aturar o frenar, com a president de la Generalitat, la forta repressió a la rereguarda que es va desfermar el juliol de 1936 i que va ocasionar milers de morts; o d'haver estat un dels màxims responsables, amb la seva proclama rupturista, de la revolució d'octubre de 1934, que també va causar morts i molt de dolor, sobretot en el marc de la repressió posterior; o d'haver estat un dels principals agitadors del sindicalisme rabassaire més radical, escampant la idea que la terra és de qui la treballa i animant els parcers i rabassers a ocupar terres i a no entregar les parts als propietaris en algunes de les collites, sobretot durant els primers anys de la República. Sobre aquesta última acusació, directament relacionada amb el tema que ens ocupa,² diré d'entrada que, malgrat que

2. No és aquí el lloc per tractar les temàtiques sobre les dues primeres acusacions esmentades. Sobre la segona acusació, la dels Fets d'Octubre, directament relacionats amb la problemàtica

certament va ser ell el principal dirigent de la Unió de Rabassaires fins al 1931 i indubtablement va ser aquest un dels sindicats que més van «revolucionar» el camp català des de la seva fundació el 1922, crec que la tasca a la qual es va lliurar Companys dins d'aquesta organització agrària i dins el sindicalisme rabassaire en general –o fins i tot dins els partits en què va militar als anys vint i trenta, el Partit Republicà Català i l'Esquerra Republicana– no va ser pas d'agitador ni de revolucionari, sinó de justament al contrari.

Tractaré de demostrar que aquest dirigent polític i sindical, tot esmerçant una gran i profunda dedicació –almenys al llarg dels anys vint– als problemes de la pagesia catalana, va fer una important feina de pacificació social i sindical en l'àmbit rural català, tot intentant aportar-hi més justícia social, en una època en què el clima general va estar marcat per una autèntica guerra social en part soterrada i en part declarada entre propietaris i treballadors. Ell estava molt convençut que la justícia i la pacificació socials anaven molt unides: sense pacificació social –és a dir, sense certa concòrdia o conciliació entre pagesos sense terra pròpia i propietaris– seria molt difícil aconseguir avançar en la justícia social al camp. I, d'altra banda, aquesta concòrdia i pau sols s'aconseguirien si es recuperava per al conjunt del sindicalisme pagès un programa clarament reformista i es deixaven de banda els postulats revolucionaris que havien imperat en bona part de les lluites sindicals agràries durant l'enormement conflictiu trienni de 1918-1920, els anys de més alta conflictivitat social i sindical a Catalunya del que es portava de segle.

Justícia social, pacificació social i reformisme sindical formaven per a ell un triangle equilàter perfecte: la pacificació i el reformisme com a vèrtexs de la base, i la justícia social en la cúspide de dalt, com a resultat de la bona posició i el bon funcionament dels dos vèrtexs de la base. Si fallava algun d'aquests dos seria impossible fer passos endavant cap a la justícia social, és a dir, seria molt difícil aconseguir les millores o els avenços laborals, econòmics i socials que necessitaven els pagesos per viure més dignament de la feina que realitzaven. I per a la majoria d'aquests, això significava fonamentalment deixar de ser víctimes d'abusos –sobretot econòmics– per part dels que percebien com els dos

rabassaire, n'he parlat amb anterioritat al capítol Jordi POMÉS (2014), «La Unió de Rabassaires i la insurrecció d'octubre», a Arnau GONZÁLEZ; Manel LÓPEZ ESTEVE i Enric UCELAY-DA CAL (ed.), *6 d'octubre. La desfeta de la revolució catalanista de 1934*, Barcelona, p. 335-350.

principals culpables de la precària situació econòmica i social en què vivien: els propietaris de les terres que treballaven i els comerciants de productes agraris.³

Per a Companys, aquesta situació de dignitat, d'eradicació dels abusos comesos per part dels qui tenien preponderància per sobre la pagesia sense terra pròpia, en definitiva, de justícia social, s'hauria d'aconseguir, necessàriament, seguint l'esquema del triangle: amb lleis, que alhora s'assolirien a través del joc polític (ell tenia una gran confiança en les possibilitats legislatores de l'Estat i dels poders públics en general); amb diàleg amb els propietaris que fessin possible la conciliació sindical i social (ell sempre va demanar bona predisposició per dialogar per arribar a acords puntuals amb els propietaris); i amb l'esforç i habilitat per fundar cooperatives agràries per evitar al màxim els abusos dels comerciants i treure, al capdavant, el màxim rendiment econòmic de la feina de la terra.⁴

Companys va apostar, doncs, clarament des d'un inici, com a sindicalista del camp, per aquesta via reformista i va intentar que el sindicat que va fundar el 1922, la Unió de Rabassaires, seguís aquesta línia sindical reformadora, confiant sobretot –insisteixo– que era possible aconseguir una llei de reforma agrària que introduís algunes modificacions al règim de la propietat o bé almenys unes modificacions en la legislació vigent que milloressin les condicions laborals i contractuals de tots els cultivadors de la terra. En definitiva, i dit d'una altra manera, Companys no va creure mai que el pagès pogués fer-se seva, sense cap reforma política ni sense cap indemnització o compensació al

3. La majoria dels pagesos de l'anomenada regió vinyatera *rabassaire* eren parcers, arrendataris o rabassaires, que anualment havien de pagar al propietari o bé una part de la collita o bé un arrendament en metàl·lic. Aquesta regió abraçava bona part de la província de Barcelona –tota, excepte les dues comarques més septentrionals, Osona i el Berguedà– i tot el Camp de Tarragona. Vegeu Jordi POMÉS VIVES (1999a), «L'espai vital de la Unió de Rabassaires», *L'Avenç*, núm. 232. Cal aclarir que una part important del sector que formaven parcers, rabassaires i arrendataris compartia la seva condició amb la de petit propietari i jornal·ler. Vegeu sobre les temàtiques de la distribució de la propietat i del tipus de contractes agraris a Catalunya els importants estudis següents: Ramon GARRABOU (coord.) (1992), *Propiedad y explotación campesina en la España contemporánea*, Madrid; Luis GARCÍA DE OTEIZA (1952), «Los regímenes de tenencia del suelo nacional», *Revista de Estudios Agrosociales*, núm. 1.

4. Aquests principis ideològics i sindicals de Lluís Companys els he intentat explicar més a fons al llibre Jordi POMÉS (2000a), *La Unió de Rabassaires. Lluís Companys i el republicanisme, el cooperativisme i el sindicalisme pagès a la Catalunya dels anys vint*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

propietari, la terra que treballava. Aquesta terra (o les millores necessàries) no es podria aconseguir amb cap esclat revolucionari al camp, o bé amb actes de força i violència.

Aquesta va ser l'orientació programàtica que Companys va procurar, no sense tensions ni dimissions, fer predominar dins la Unió de Rabassaires dels anys vint. I ho féu apel·lant l'esperit més humanista i dialogant del sindicalisme rabassaire. Aquell esperit que partia de les creences idealistes del socialisme utòpic de la primera meitat del segle XIX, com ara que sempre és preferible l'evolució a la revolució, que és possible l'harmonia i l'entesa entre obrers o pagesos i propietaris o que la humanitat no fa sinó evolucionar positivament. De fet, eren ideals predominants dins la major part dels sectors republicans del moment, i Companys, a principis dels anys vint, ja era un dels més destacats líders polítics republicans a Catalunya.

És curiós –i segurament no casual– observar que aquest es va comprometre seriosament en el projecte de la Unió de Rabassaires just després de rebre a finals de 1921 –tot just quan la brutal repressió patronal i governamental que seguí el revolucionari trienni de 1918-1920 començava a remetre– una carta personal escrita pel seu amic Salvador Seguí, el gran líder anarcosindicalista català, en què li parlava de la necessitat de construir la pau i concòrdia social en aquella Catalunya tan devastada per la guerra social entre l'obrerisme revolucionari i la patronal, que, entre altres coses, anà unida a la terrible lacra del pistolisme. El Noi del Sucre li deia:

Por fin parece que la cordura y el buen sentido se van imponiendo. ¡Ya era hora! [...] Ahora, preparémonos a arreglar lo que otros complicaron con tanta pasión como desconocimiento de lo que hacían. Esta es la herencia que hoy nos han dejado: confusión enorme, apetitos insaciables [...]: 200 muertos y 3.000 hogares deshechos; odios en el corazón y pesimismo en la mente; además un puñado de hombres que quedarán inútiles para siempre a consecuencia de las torturas recibidas. Esto es lo que heredamos. ¡Bonita herencia! Y con eso tenemos que levantar el edificio de la concordia y de la paz, la lucha noble y honrada. No son muy buenos los materiales que digamos. Pero, en fin, nuestra obligación, la mía al menos, es ésta, y a su cumplimiento disciplinaré mi conducta.⁵

5. «Una carta del Noy del Sucre», *El Diluvio*, 26-11-1921, p. 27.

Va ser com si, d'alguna forma, Companys s'hagués sentit al·ludit pel profundament assenyat missatge d'aquesta carta de Seguí, tot pensant que si aquest líder sindicalista s'encarregava de l'àmbit urbà, a ell li corresponia encarregar-se del rural. El cas és que, ben aviat, just després de la carta, va concretar el seu projecte de la Unió de Rabassaires.

Tanmateix no ho tingué gens fàcil per fer predominar el reformisme sindical i social dins aquesta central sindical pagesa. En primer lloc perquè quan ell va intentar posar-se al capdavant del sindicalisme rabassaire a partir de finals de 1921, els ànims de la guerra social encara estaven molt exaltats (probablement més i tot del que es van encendre durant la Segona República). Perquè també al camp hi havia hagut una cruenta lluita social i sindical durant els anys del trienni revolucionari de 1918-1920. Hi havia hagut morts també al camp fruit de la conflictivitat sindical. I centenars d'empresonats, represaliats... El mateix Francesc Layret –molt unit en molts sentits també a Seguí i Companys–, que havia intentat iniciar el 1920 l'obra al camp que una mica més tard reprendria el nostre protagonista, va ser assassinat. I el mateix Companys va ser també víctima de la repressió governamental en ser deportat durant un temps, juntament amb centenars de sindicalistes, al castell de la Mola de Maó a finals de 1920, just abans que fos assassinat Layret. Hi va haver lluita sindical de resistència pràcticament generalitzada a les vinyes catalanes en aquests anys. Les veremes de 1919 i 1920 de les comarques més vinyateres –especialment el Penedès i zones més pròximes– es van haver de fer sota la vigilància de la Guàrdia Civil, que no va poder evitar assassinats com els dos que es cometeren al Vendrell. Amplis sectors de propietaris, tal com va passar a les ciutats en el sector industrial, tancaren files organitzant-se en societats estrictament patronals per fer front a l'ofensiva sindical camperola. Mentre que la CNT, el sindicat únic, feia forat també en l'àmbit agrari. Bona part del que serà la base social de la Unió de Rabassaires –inclosos els seus dirigents– s'havia acostat o havia estat influïda o directament integrada durant l'esmentat trienni revolucionari dins el sindicalisme revolucionari dirigit per la potent CNT. Mai com el 1919 l'anarcosindicalisme s'havia estès tant pel camp català.⁶

6. Per aprofundir en les temàtiques de la conflictivitat al camp i sobre la força que aconseguí tenir la CNT en l'àmbit agrari durant el trienni revolucionari de 1918-20 vegeu diversos treballs d'Antoni Gavalda i Andreu Mayayo. De manera especial, Andreu MAYAYO ARTAL (1995), *De pagesos a ciutadans. Cent anys de sindicalisme i cooperativisme agraris a Catalunya, 1893-1994*,

No fou estrany, doncs, que la forta repressió governamental que es desplegà sobre les ciutats i l'àmbit industrial a partir de 1920 també afectés greument el camp. I tot i que aquesta repressió va deixar almenys momentàniament fora de joc el sindicalisme més revolucionari, no féu més que complicar la recerca d'una solució no violenta al conflicte. Perquè aquesta repressió no va calmar, ans al contrari, el clima de crispació i radicalització social al camp. Durant aquest període es tallaren en bona mesura, i durant dècades, els ponts de diàleg entre importants sectors de la pagesia i els propietaris de les terres.

El progressiu deteriorament dels contractes de conreu –apreciable clarament des de finals del segle XIX– i la important crisi de preus del vi –també manifesta des dels anys noranta– no feren més que dificultar enormement l'aproximació o conciliació entre aquests dos estaments socials. La vinya era el principal producte conreat a les comarques rabassaires i el vi fou un producte en crisi permanent durant dècades des de la plaga de la fil·loxera, però especialment a partir de 1920. La progressiva pèrdua de superfície dedicada a la vinya a mesura que avançà el segle XX és un indicador irrefutable de la gravetat d'aquesta crisi.⁷

I això és el que es trobà Companys quan començà a bellugar-se per les vinyes catalanes a partir de 1921. Totes aquestes problemàtiques les començà a conèixer de ben a prop quan a finals de 1920 va ser escollit diputat per un districte molt vinyater i rabassaire, el de Sabadell. Des d'un primer moment va sentir com a deure seu, com a representant polític d'uns sectors laborals que li havien fet confiança votant-lo, fer front, en la mesura de les seves possibilitats, a la problemàtica social que vivia el camp del seu districte, i, per extensió, el camp de la gran regió vitícola catalana. Només li va caldre esperar que es recuperés certa normalitat política i que les autoritats rebaixessin el clima de terror policial que

Catarroja-Barcelona; Antoni GAVALDÀ TORRENTS (1992), «Pagesos units cap a fórmules sindicals. La Federació Agrícola de Valls i el seu radi (1909-1923)», *Actes del Congrés Internacional d'Història de Catalunya i la Restauració*, Manresa; del mateix autor (1989), *L'associacionisme agrari a Catalunya. (El model de la Societat Agrícola de Valls: 1888-1988)*, Valls.

7. Sobre la temàtica de la crisi vitivinícola a Catalunya vegeu sobretot els estudis que hi ha dedicat Josep PUJOL ANDREU (1984), «Les crisis de malvenda del sector vitivinícola català entre el 1892 i el 1935», *Recerques*, núm. 15; (1985), «Las crisis vinícolas en Cataluña. Los precios del vino común: 1892-1935», a GONZÁLEZ PORTILLA, Manuel *et al.* (ed.), *Industrialización y nacionalismo. Análisis comparativos*, Bellaterra; (1986); «Las crisis de sobreproducción en el sector vitivinícola catalán, 1892-1935», a GARRABOU, Ramon *et al.* (ed.), *Historia agraria de la España Contemporánea*, vol. III, Barcelona.

implantaren entre 1920 i 1921 (coincidint amb l'esmentada carta de Salvador Seguí), i que per altra banda restablistin les garanties constitucionals, cosa que van fer a principis d'abril de 1922, per decidir-se a fundar la Unió de Rabassaires, ja amb totes les garanties legals i amb tota llibertat per fer mítings, assemblees, publicar un portaveu propi, que serà *La Terra*...⁸

Companys comptava amb molt bones condicions per liderar aquest projecte. Una d'elles –molt important en aquell difícil context de radicalització sindical– era que ell no era gens sospitós de ser un agent dels propietaris, i per tant podia ser admès i escoltat pels sectors més radicals com a capdavanter del moviment. Cal tenir present que, a la pràctica, i seguint l'esmentat esquema de pacificació social i reformisme, una de les funcions principals d'aquest líder republicà dins el sindicalisme rabassaire serà atraure cap al projecte reformista de la Unió de Rabassaires els sectors més exaltats, més obreristes, més influïts per postulats revolucionaris, del sindicalisme agrari. Perquè era clar que només es podia apaivagar o minorar la guerra social al camp si els sectors més radicals acceptaven l'orientació sindical d'una associació disposada a dialogar i a jugar certa carta reformista i política.⁹

Perquè aquests sectors òbviament no podien ser ni van ser atrets pels projectes sindicals –per importants que fossin– que es promogueren a partir d'iniciatives sorgides en entorns més aviat dominats pels propietaris rurals o que almenys comptaven amb el suport d'aquests, i que tenien un manifest objectiu de «moderar» o «apaivagar» tot el sindicalisme agrari. Per exemple, els sindicats i les federacions rurals fomentades des de l'acció social agrària de la Mancomunitat de Catalunya, o bé les federacions catòlico-agràries impulsades des dels bisbats, o bé fins i tot alguna important federació rabassaire com ara la Federació de Societats Obreres Agrícoles de l'Alt i Baix Penedès, fundada el 1919 i dirigida pel líder republicà reformista Josep Zulueta Gomis. Aquesta federació va atraure gairebé tots els pagesos sense terra pròpia del dos Penedès i del Garraf.¹⁰ Tanmateix, el

8. Els passos concrets per fundar el sindicat els he procurat explicar amb cert detall a Jordi POMÉS (2006), «Deu anys per la pau i la justícia social al camp», a *Lluís Companys president de Catalunya. Biografia humana i política*, vol. 1, 1882-1893, Barcelona.

9. Les òptimes condicions que Companys disposava per liderar un projecte sindical rabassaire les vaig intentar explicar especialment a Jordi POMÉS (2002), «Lluís Companys i la Unió de Rabassaires», a CASASSAS, Jordi (coord.), *Lluís Companys i la seva època*, Barcelona.

10. Per als diferents projectes associatius agraris liderats pels propietaris rurals o bé de tipus reformista conservador vegeu per exemple Jordi PLANAS MARESMÀ (2006), *Els propietaris i l'associacionisme agrari a Catalunya (1890-1936)*, Girona; Andreu MAYAYO (1995); Albert BALCELLS

republicanisme que representava Zulueta no era el mateix que el de Companys. El del primer era molt més conservador que el d'aquest segon. Era, per exemple, impensable que el nostre protagonista estigués associat a l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre, com ho estava Zulueta. L'IACSI va exercir un paper sindical de patronal agrària des de la seva fundació a mitjan segle XIX i serà la principal adversària de la Unió de Rabassaires durant els anys vint i trenta. La federació que va fundar Zulueta es va partir en dues meitats ben aviat i ell va perdre el control del sector més radical. Quan Companys va fundar la seva pròpia federació pagesa el 1922, els sectors radicals que estaven desenganyats de Zulueta i se'n deslligaren es van acostar a qui arribaria a ser president de la Generalitat. Zulueta es quedà només amb els sectors més moderats de la seva federació.¹¹

I és que només el republicanisme obrerista, representat com ningú a Catalunya per Companys, podia «arribar» als sectors que havien estat atrets per l'anarcosindicalisme dels anys deu. El nostre protagonista, a diferència de Zulueta, havia estat molt en contacte amb sectors anarcosindicalistes durant aquesta dècada. De fet s'havia jugat la vida, com el seu amic Layret, advocat com ell, defensant obrers cenetistes i més tard rabassaires. Ja hem dit també que ell mateix havia sofert en la seva pròpia carn la repressió i les amenaces governamentals. Era molt amic de líders cenetistes com Salvador Seguí, qui participà entre finals de 1922 i principis de 1923 en algun míting rabassaire al costat de Companys i escrigué un article a *La Terra*, titulat «Verdadero irredentismo», a través del qual es va posar públicament al costat de la causa rabassaire que començava a dirigir el seu amic republicà.¹² Per tot plegat, aquest últim comptava amb un grau de popularitat extraordinària en ambients populars, tant urbans com rurals, el 1922, just en el moment d'emprendre el seu projecte sindical.

et al. (1996), *La Mancomunitat de Catalunya i l'autonomia*, Barcelona. Jo mateix hi vaig dedicar un apartat titulat «Les reaccions sindicals reformistes: el Servei d'Acció Social Agrària de la Mancomunitat i les federacions catòliques», al llibre Jordi POMÉS (2000a). I també l'article Jordi POMÉS (2000b), «Sindicalismo rural republicano en la España de la Restauración», *Ayer*, núm. 39, p. 103-133.

11. Jordi POMÉS VIVES (2001), «La Federació Comarcal de Societats Obreres Agrícoles de l'Alt i Baix Penedès (1919-1922): l'intent reformista d'assolir la pau social al camp», a ARNABAT, Ramon (ed.) (1996), *Actes del II Seminari d'Història del Penedès: moviments socials*.

12. L'article el va publicar a *La Terra*, 15 de desembre de 1922, p. 1. Seguí participà el gener de 1923 al banquet amb què la Unió de Rabassaires obsequià el sindicalista agrari republicà de Galícia Basilio Álvarez i també féu acte de presència al míting que el mateix sindicat rabassaire celebrà a Cerdanyola del Vallès el mateix mes: *La Terra*, 30 de gener de 1923, p. 1.

En aquesta conjuntura, Companys era vist com un veritable dirigent de les classes treballadores, tant pageses com urbanes. Cal suposar que la seva incansable activitat propagandística –no hi havia dia de festa des de principis de 1921 que no participés (sempre que les autoritats l’hi permetessin) en un míting, fos rabassaire o republicanista, sobretot als districtes rabassaires– va fer augmentar enormement la seva popularitat. En les eleccions generals de 1923, en les quals es va tornar a presentar pel districte de Sabadell (ja era diputat per aquest districte des de finals de 1920) es va demostrar aquesta popularitat: va aconseguir la xifra més alta de vots en valors absoluts i relatius (4.792, un 60,88% dels vots) al districte de Sabadell en tot el que anava de segle; i també aconseguí la xifra més alta de les esquerres en valors relatius de tots els districtes en aquells comicis d’abril de 1923, i la tercera xifra en valors absoluts darrere només dels populosos districtes de Barcelona i del de Tarragona/Reus/Falset.¹³ Fou, certament, el republicà català que en aquelles eleccions aconseguí uns resultats més brillants.¹⁴

Va ser precisament l’aurèola de diputat rotundament obrerista, sensible als problemes d’arrel popular, que incloïa les temàtiques de la guerra del Marroc¹⁵ i del problema social agrari, que va fer dirigir la mirada de bona part de les classes obreres i pageses cap a Companys. I és que cal tenir present també que aquest es va entendre bé amb gairebé totes les opcions polítiques i sindicals esquerranes, incloent-hi també la socialista i –com ja he dit– les més clarament obreristes i revolucionàries.

Sens dubte, l’àmplia dimensió política i sindical d’aquest cabdill republicà va facilitar molt d’una banda l’atracció i fins la integració d’importants sectors del republicanisme popular i de l’obrerisme català en general cap a la Unió de Rabassaires el 1922 i, més tard, després de tota la feina feta al llarg de la dècada, cap a l’Esquerra Republicana de Catalunya el 1931; i, d’altra banda, va refor-

13. Albert BALCELLS *et al.* (1982), *Les eleccions generals a Catalunya de 1901 a 1923*, Barcelona.

14. Havia rebut adhesions de pràcticament tota la geografia catalana. El dia abans de les eleccions el diari *El Diluvio* (28-4-1923) deia: «El candidato por Sabadell don Luis Companys ha tenido que oponerse a la llegada a Sabadell de varios núcleos de republicanos de diferentes distritos que abandonan el suyo para ir a hacer acto de presencia en Sabadell. Así ocurrió con los de Caldas, Manresa, Badalona y otros puntos [...]. Llegan a Sabadell comisiones de la provincia de Lérida inclusive y se han recibido en el Centro Federal telegramas de republicanos de todo Cataluña, interesándose por el triunfo de Companys [...]. El señor Companys se mueve en un ambiente de fervorosas simpatías».

15. Josep M. FIGUERES (ed.) (2014), *Lluís Companys contra la guerra*, Barcelona.

çar el paper d'indiscutible lideratge que va tenir en l'organització de la federació rabassaire.

Crec que cal aquí recalcar que Companys va ser, almenys fins al 1931, el gran i indiscutible líder d'aquesta Unió. Tot i que sempre renuncià a qualsevol càrrec dins la Junta d'aquesta organització, a la pràctica va continuar sent-ne el principal organitzador i responsable. Perquè malgrat l'existència de l'assemblea de delegats i d'un Comitè Central, que tenia la seu oficial a Martorell, i que estigué constituït sempre per pagesos que presidien les seves respectives societats locals de rabassaires, el sindicat va ser dirigit, de fet, des de Barcelona per ell mateix. Comptà, sí, amb col·laboradors pròxims. Però sempre foren escollits directament per ell. Aquests van ser homes com els polítics republicans Ernest Ventós, Duran i Cañameras (que abans de passar-se a la Unió Democràtica de Catalunya als anys trenta milità en el republicanisme catalanista), Pere Estartús —els dos darrers advocats—, o per la importantíssima figura del secretari general de la Unió, que a partir de 1924 ostentà el polític republicà radical Amadeu Aragay, autèntica mà dreta de Companys dins la Unió de Rabassaires al llarg dels anys vint. El Comitè Central es reunia mensualment a casa de Companys. I a la pràctica va ser ell qui va fundar i probablement va dirigir també el portaveu *La Terra* i, com a advocat, va coordinar la secció del consultori jurídic del sindicat. D'altra banda, va dirigir totes les gestions polítiques per aconseguir una nova legislació agrària que afavorís els interessos rabassaires. Finalment va ser el que més temps i esforços va dedicar a la tasca propagandística de la Unió.

Fou, de fet, el principal propagandista del sindicat. Va presidir bona part dels mítings i conferències que aquest organitzà i celebrà fins al 1931.¹⁶ I no cal dir que en aquests actes sempre va ser l'atracció màxima. Els pobles rabassaires se'l disputaven per sentir-lo parlar. S'havien arribat a posposar o a suspendre mítings pel fet que, a darrera hora, li havia sorgit un imprevist que li feia impossible assistir-hi. *La Terra* va haver de donar missatges com els següents: «Cal [...] que els nostres amics se facin càrrec de que en Companys no pot anar a tot

16. Ell mateix deixà constància per escrit d'aquesta feixuga feina de fer mítings setmanalment: «Durant alguns anys, tots els dies de festa els vaig dedicar a recórrer les contrades rurals de Catalunya, singularment de les comarques de Barcelona, realitzant una propaganda persistent. La feina era dura i poc agradable. Sense més estímul que la consciència del deure, i essent rebuts, sovint, amb recelosa desconfiança mofeta». Vegeu Nònit PUIG (1935), *Què és la Unió de Rabassaires*, Barcelona.

arreu; que no pot dividir-se, ni és possible que respongui amb 15 dies d'anticipació de si no li sobrevindrà algun accident o causa que li impedeixi»;¹⁷ o bé: «Per fortuna al costat de la Unió hi ha no sols Companys, que és clar que no ho pot fer tot».¹⁸ Al llarg de la dècada se suspengueren les campanyes propagandístiques durant els períodes en què va estar empresonat –com per exemple el juny de 1924– o bé impossibilitat per alguna altra causa per poder assistir als mítings i presidir-los.

D'altra banda, va ser ell mateix qui trià l'equip de propagandistes de la Unió. Tots tingueren una indubtable relació d'amistat amb ell, a banda de ser coreligionaris polítics seus. Deixant de banda els que eren estrictament pagesos sindicalistes –aquells que tenien com a principal ocupació professional el cultiu de la terra– destacaren en aquest equip –tal com es pot apreciar en el quadre següent– en primer lloc els quatre estrets col·laboradors que hem esmentat anteriorment, i en segon lloc els també polítics republicans Jaume Font Marió, Miquel Ferrer de Vilches i l'advocat i futur president del Parlament de Catalunya Joan Casanovas.¹⁹ Dels 15 primers llocs de la llista del quadre, la resta de les persones que no he esmentat van ser pagesos dirigents de la Unió de Rabassaires.²⁰

*Quadre Propagandistes de la Unió de Rabassaires (1922-1930)*²¹

	Nombre d'actes	Primer míting	Últim míting
Companys Jover, Lluís	104	02-04-1922	13-03-1930
Aragay Daví, Amadeu	81	21-05-1922	29-05-1930
Riera Claramunt, Francesc	68	02-04-1922	17-05-1928
Duran Cañameras, Fèlix	47	28-05-1922	11-05-1924
Ventós Casadevall, Ernest	33	02-07-1922	01-05-1930

17. *La Terra*, 11 d'agost de 1923, p. 2.

18. *La Terra*, 15 de maig de 1923, p. 2.

19. Els dos primers eren comerciants.

20. Cal destacar que, de les set primeres posicions del quadre, només un propagandista era pagès sindicalista: Francesc Riera, que fou president de la Unió des de 1922 fins a 1932.

21. Elaboració pròpia. Cal tenir present que les dades del quadre s'han elaborat a partir d'informacions localitzades en diferents fonts periodístiques –sobretot *La Terra* i *El Diluvio*– i que gairebé amb tota seguretat les dades són incompletes ja que molts dels mítings celebrats –sobretot del període 1925-1930– no han deixat rastre documental. Principalment perquè la col·lecció de *La Terra* s'ha conservat molt fragmentàriament.

L'ESFORÇ DE LLUÍS COMPANYS PER PACIFICAR I REFORMAR EL CAMP CATALÀ (1921-1931)

Estartús Eras, Pere	30	04-02-1923	?-01-1930
Font Marió, Jaume	26	08-12-1922	20-01-1924
Bonastre Ferrer, Joan	20	02-04-1922	25-05-1924
Ricart Rovira, Josep	19	13-08-1922	?-03-1924
Raventós Casanovas, Josep	17	16-04-1922	30-04-1928
Ferrer de Vilches, Miquel	16	17-07-1922	19-08-1923
Martrat Porta, Jaume	14	02-04-1922	18-02-1923
Janer Boix, Astre	13	23-04-1922	02-08-1925
Casanovas Maristany, Joan	11	28-05-1922	08-12-1924
Buil Bafaluy, Josep	8	16-04-1922	13-09-1925
Lamo, Regina	8	15-04-1923	25-09-1925
Picó Martí, Josep	7	01-04-1928	01-05-1930
Viver Altamira, Isidre	7	02-07-1922	16-09-1923
Oliveras (de l'Hospitalet)	6	02-04-1922	19-09-1923
Solsona Ronda, Brauli	6	18-06-1922	10-09-1922
Aguilera Garriga, Pere	5	04-01-1923	12-09-1925
Ferrer Cabra, Jaume	5	16-04-1922	30-04-1928
Torrents Brunet, Martí	5	23-07-1922	30-04-1924
Carol, Pere	4	17-12-1922	11-05-1924
Crehuet Roig, Carles	4	10-12-1922	02-01-1923
Griso, Joan	4	22-09-1922	15-10-1922
Valldeneu, Joan (del Masnou)	4	04-02-1923	08-04-1923
Escudé Bacardí, Francesc	3	25-05-1924	15-08-1924
Sellés Figueres, Jaume	3	02-17-1922	02-11-1924
Font, Josep	2	12-11-1922	06-04-1924
Masachs Llorach, Josep	2	22-04-1928	17-05-1928
Micó Busquets, Eduard	2	12-08-1922	13-09-1923

Els mítings van ser un dels grans instruments d'atracció de tots els sectors als quals Companys es dirigia. Ell era un gran expert en aquest tipus d'actes. Sabia arribar al cor de la gent i sabia arribar a tots els sectors. Precisament per arribar als grups més radicalitzats sabia utilitzar, si calia, un llenguatge dur, a voltes violent, que els fos ben atractiu. Un rabassaire comunista que es deia Josep Centelles, que no deixà la Unió almenys en tota la dècada dels vint, va escriure l'abril de 1925:

«Companys nos habla con un lenguaje tan radical que a veces parece socialista y hasta anarquista».²²

Però, és clar, és evident que per atraure i mantenir aquests sectors radicals dins el sindicat no n'hi havia prou amb els actes propagandístics ni amb les formes o el tipus de llenguatge que s'hi feia servir. Calia també demostrar sindicalment aquesta radicalitat, encara que fos en el programa d'objectius a aconseguir. Va ser realment així com Companys acceptà lluitar –almenys com a diputat– per un programa rabassaire de reforma agrària força radical, que convencés els militants que era possible aconseguir fer-lo aprovar en forma de llei. El programa pretenia ser aplicable arreu d'Espanya i era bastant més radical que el que més tard aprovaria l'ERC o el mateix Parlament de Catalunya, amb ja Companys com a president, a través de la famosa Llei de contractes de conreu del 1934. L'objectiu principal d'aquest programa de 1923 era convertir automàticament tots els contractes de conreu –fossin parceries, rabassa morta, arrendament...–, de vinyes o d'altres arbustos i d'arbres fruiters en emfiteusis –és a dir, a perpetuïtat– i amb dret a redimir-los, pagant una indemnització als propietaris (segons el que tributaven ells per aquelles terres).²³

D'altra banda, l'aprovació del programa es va acompanyar, això sí, verbalment, de certes amenaces al govern i als propietaris si no acceptaven les reivindicacions i no s'aprovaven ben aviat en forma de llei. El dia que, en el marc d'un Congrés, es va aprovar el pla, el mateix Companys va manifestar textualment que la posició del sindicat era de «tolerància mentre els governants atenguin nostres demandes i la violència si no les atenen».²⁴ I va il·lustrar aquesta idea tot afirmant contundentment:

Si el dia arriba requeriré el vostre concurs perquè sortiu al carrer amb les tisores i la falç, no per podar vinyes, ni segar messes, sinó per podar i segar la gangrena de la nació espanyola.²⁵

22. JOSÉ CENTELLES, «Compañeros adherentes a la Unión de Rabassaires», *La Lucha Social*, 2 d'abril de 1925, p. 3.

23. *La Terra*, 15 de gener de 1923, p. 2. El programa anava precedit d'una frase que afirmava que la Unió «considera la terra propietat de tots els homes, i que sols el treball crea drets efectius per a la possessió i usdefruit de la mateixa».

24. *L'Avenir*, 13 de gener de 1923, p. 2.

25. *El Diluvio*, 7 de gener de 1923, p. 15.

Al mateix Congrés, fent-se seva la idea de Companys, tant Francesc Riera –que era rabassaire i president de la Unió– com Aragay s'expressaren en termes semblants. El primer digué que «estamos dispuestos a conseguir el mejoramiento de nuestra situación social, por las vías legales si es posible, y si no por los medios que fuesen». Per la seva banda, Aragay afirmà també en tons amenaçadors que «si era llegado el momento, en vez de la lira debe empuñarse la hoz».²⁶ Aquest tipus d'advertències o avisos eren constantment repetits –almenys durant el primer any de vida del sindicat– en tots els mítings per tots els propagandistes rabassaires.

Tanmateix, ben aviat es va veure que aquests ultimàtums i amenaces, almenys els expressats per Companys, no eren gaire més que paraules per aconseguir certs sectors de la Unió. I que ell mateix faria tot el possible per frenar qualsevol acció de força. Cal considerar –almenys ho crec així– que aquest polític republicà era ben conscient que era molt difícil que algun govern monàrquic –i fins i tot republicà– acceptés d'aplicar aquell programa rabassaire de 1923 i, per això, tal com veurem, en la mesura que va poder, ell mateix intentà moderar-lo a mesura que avançà la dècada.

Quan pel juny de 1923 es va haver de discutir per primer cop dins el sindicat la possibilitat d'utilitzar la força en la pròxima verema, ja que el Govern encara no havia mostrat cap indici de voler aprovar el programa del mes de gener del mateix any, quedà ben clara la posició de Companys i els seus col·laboradors polítics. En la reunió del Comitè Central de la Unió d'aquell mes de juny, els membres que eren realment pagesos van defensar l'ús de la violència en la verema del mes de setembre (que, com a mínim, volia dir no entregar les parts als propietaris; adonem-nos que no estàvem encara en la Segona República sinó en la monarquia d'Alfons XIII). Llavors fou quan Companys, que comptava dins el Comitè Central amb el suport incondicional dels polítics Aragay i Duran i Cañameras, va demanar un any d'espera (fins a la collita de 1924) abans de prendre una posició de força com la que pretenien tirar endavant els sectors més radicalitzats, incloent-hi el president i alguns directius. I ho va fer tot argumentant que calia esgotar fins al final la via de la negociació política.²⁷ És significatiu que mentre els que defensaren la revolta eren pagesos, els principals opositors a les mesures de força eren els dirigents polítics del sindicat. El cas és que la decisió oficial de la Unió en aquest afer s'havia de prendre a l'assemblea de delegats

26. *El Diluvio*, 7 de gener de 1923, p. 15.

27. *La Terra*, 15 de juny de 1923, p. 5, i *El Diluvio*, 19 de juny de 1923, p. 19.

que es va celebrar el mes següent (el juliol). I en aquesta assemblea es va demostrar que Companys tenia més influència sobre tot el sindicat que el mateix teòric president, el rabassaire de Martorell Francesc Riera, i malgrat que aquest i alguns delegats de pes, com el de Sant Sadurní, es manifestaren partidaris de no pagar les parts el setembre següent, la posició del líder polític s'imposà.²⁸

És clar que això obrí la primera gran crisi interna dins la Unió de Rabassaires, que podia haver acabat amb la divisió en dos del sindicat o amb la defenestració de Companys. És a dir, podia haver esdevingut el mateix que va passar un any abans amb la federació pagesa que fundà Josep Zulueta. Si no va ser així, insisteixo, va ser per la força que el futur president de la Generalitat tenia dins el sindicat. Al final de la mateixa assemblea el president Riera, en ser derrotat, demanà la dimissió amb caràcter irrevocable. Però el mateix Companys el convencé perquè aquesta esperés a ser cursada en l'assemblea següent; així, mentrestant, i a petició dels delegats, continuà el mateix Riera assumint la presidència.²⁹

Però, evidentment, el sector més sindicalista no acabà d'assumir de bon grat l'acord de posposar un any l'acció violenta. El mateix Riera, el mes següent de l'assemblea, a l'agost, firmà un article a *La Terra* titulat «¿Conseguiremos mejoras?», en què tornà a exposar la seva posició favorable a anar a la revolta en la pròxima collita, tot i que l'assemblea rabassaire ja havia adoptat un acord en aquest tema. Riera parlà encara del fet «que caso de ir a la rebeldía hemos de actuar de manera bien radical...». I acabà dient que si «el gobierno no nos atiende ¿qué hay que hacer? Pues crear una organización fuerte para pedir nuestras mejoras y exigir las violentamente con gritos y palos y acabar de una vez con todas las injusticias».³⁰

Aquells mesos d'agost i setembre de 1923 Companys i els seus més estrets col·laboradors van haver de fer molta feina per intentar calmar els ànims i demanar paciència i fe, perquè realment hi havia un ampli sector de militants rabassaires –encapçalats pel seu president– ben convençuts de no pagar les parts aquell setembre.³¹ I, certament, no van aconseguir convèncer tothom. En aquella verema

28. *El Diluvio*, 31 de juliol de 1923, p. 11.

29. *La Terra*, 4 d'agost de 1923, p. 2, i *El Diluvio*, 31 de juliol de 1923, p. 10-11.

30. *La Terra*, 18-8-1923.

31. Els tres dirigents rabassaires que es destacaren més en aquell context per demanar calma a les bases foren Companys, Aragay i Josep Ricart, un dels cabdills pagesos locals favorables en aquest cas a les tesis moderades de Companys. Aquests s'esforçaren molt per demanar paciència i fe: «Els més impacients són els que menys capaços són de fer cap sacrifici [...]. Lo que nosaltres volem, o sia la redempció de la terra, no és cosa fàcil [...]. A Galícia fa molts anys, molts que lluiten» (*La Terra*,

de 1923 hi hagué forts incidents amb associats rabassaires en algunes poblacions (com Cervelló, Martorelles, Castellar o Mediona). A Cervelló i a Martorelles es feren detencions. A Cervelló s'empresonà tota la Junta de la Viticultora Cerveλλονenca, federada a la Unió, perquè la societat acordà no acudir a la verema al costat d'esquirols.³² A Martorelles hagué d'intervenir la Guàrdia Civil. I a Mediona el mateix Sindicat Agrícola Cooperatiu dirigí la mobilització i la resistència a no pagar les parts durant tota la verema.³³

Sigui com sigui, per sort per a Companys i per a la Unió, els incidents d'aquella verema no van ser tan greus com els dels anys 1919 i 1920. Cal suposar que el cop d'Estat de Primo de Rivera el 13 de setembre va col·laborar a esmorteir els incidents, de la mateixa manera que sabem segur que va atenuar la crisi interna i la forta polèmica per la qual passà la Unió l'estiu de 1923 i que estigué a punt de desmembrar el sindicat en dos sectors diferenciats. Fins i tot la petició de deixar el càrrec per part de Riera semblà oblidada definitivament.

D'alguna manera, i en alguns sentits, l'establiment de la Dictadura ajudà Companys –almenys temporalment– en els seus intents i esforços de pacifi-

28 de juliol de 1923). Aragay escometia els impacients dient: «Com si la modificació del règim de la propietat es pogués improvisar, i com si l'organització de la pagesia es pogués fer en quatre dies» (*La Terra*, 18 d'agost de 1923). Per la seva banda, Ricart suplicà «serenitat» tot afirmant que «els procediments de violència, els aldarulls per places i carrers ben poca cosa poden resoldre [...]». Si tenim serenitat, aconseguirem el més esplèndid triomf sobre els nostres enemics» (*Democràcia*, 11 d'agost de 1923). Companys també intentà convèncer les seves bases que encara era possible la via política. En l'assemblea de finals de juliol d'aquell 1923 exposà encara la seva confiança en el Govern: «Jo crec que el govern presentarà un projecte de llei. Però convé que l'apremiem» (*Democràcia*, 30 de juny de 1923). Per altra banda, afirmà que les minories republicanes, socialista i radical del Congrés donarien suport a les seves demandes. També prometé «explicar una interpel·lació el mes d'octubre, així que s'obrin les Corts», i aconseguí que els delegats aprovessin la tramesa d'un telegrama als ministres d'Estat i de Justícia exigint que durant les vacances estudiessin un projecte de llei «relativo modificación régimen jurídico propiedad territorial, singularmente rabassa, aparcería» i que es discutís el primer dia que s'obrissin les Corts. S'acabava dient que «en esta confianza procuraremos detener impulsos malestar, evitando dolorosos conflictos actual cosecha vino». Vegeu *El Diluvio*, 31 de juliol de 1923; *La Terra*, 4 d'agost de 1923; *La Terra*, 11 d'agost de 1923.

32. *La Terra*, 1 de desembre de 1923, p. 2. A part, en aquella verema la Viticultora Cerveλλονenca va presentar als propietaris unes bases on es recollien millores laborals; veg. *La Terra*, 16 de febrer de 1924, p. 3.

33. Expd. d'Associacions núm. 7.887, Arxiu de la Delegació del Govern a Catalunya (Subdelegació del Govern de Barcelona, Fons de l'antic Govern Civil de Barcelona). La mobilització a Mediona es va repetir en la verema de 1924, malgrat que ja fos en ple període dictatorial.

cació i d'imposar-se definitivament als sectors radicals del sindicat. A partir de 1924 ho va tenir sens dubte més fàcil per implantar una línia reformista al sindicat. Entre altres coses perquè el nou règim primoriverista, sense suspendre o il·legalitzar mai la Unió, va imposar cert ordre, que sens dubte va col·laborar a frenar o assossegar, encara que fos interinament, els seus sectors més radicals. I aquests no es van veure amb prou força per discutir el lideratge de Companys almenys fins al 1931.

Cal especificar aquí que durant aquests anys vint la Unió no passà mai dels 6.000 militants i geogràficament no s'escampà més enllà de les comarques de la província de Barcelona. I això explicaria en part que la cohesió del sindicat fos relativament fàcil de mantenir. Tanmateix no deixà de ser la federació pagesa amb caràcter obrerista més important de Catalunya fins als anys trenta.³⁴

D'altra banda, la Dictadura va ajudar Companys a reforçar el reformisme del sindicat en un altre sentit: en el sentit que entre 1924 i 1929 el Govern –que sempre va tenir molt d'interès a mostrar-se obert, almenys teòricament, a accontentar els sectors populars amb una nova legislació social– no va parar mai de prometre lleis de reforma agrària que podien afavorir els rabassaires. En va fer moltes, de promeses, i van ser molts els projectes que es van plantejar en aquest sentit i que Companys i la Unió van intentar que fossin escoltats pel Govern. Entre cinc i sis viatges a Madrid van fer els dirigents i delegats rabassaires –sempre encapçalats per Companys– durant la Dictadura per reunir-se amb ministres o delegats governamentals i parlar d'aquests projectes.³⁵

Molt probablement, per paradoxal que sigui, la Dictadura va fer més en matèria social agrària que el que havien fet els governs monàrquics en tot el que portàvem de segle.³⁶ I un d'aquests avenços va ser l'aprovació d'una llei d'arrendaments rústics el novembre de 1929, poques setmanes abans de la caiguda de Primo de Rivera, que sens dubte va significar una millora en la legislació social agrària. El mateix Companys i la Unió van intentar també participar en la redac-

34. POMÉS (1999a).

35. Vegeu l'apartat «Sense perdre mai l'esperança (1923-1929)», a POMÉS (2000a), p. 322-341.

36. Nicolás ORTEGA (1979), «Política hidráulica y política colonizadora durante la Dictadura de Primo de Rivera», *Cuadernos Económicos de I.C.E.*, núm. 10; Cristóbal de CASTRO (1931), *Al servicio de los campesinos. Hombres sin tierra. Tierra sin hombres. La nueva política agraria*, Madrid; Constancio BERNALDO DE QUIRÓS (1928), *Los derechos sociales de los campesinos*, Madrid.

ció de la disposició. La llei tenia com a principal avantatge per als arrendataris que establia un mínim d'anys per a la duració dels contractes en funció del tipus de cultius. El periòdic republicà de Terrassa *Acción* (6 de desembre de 1929) digué que amb la nova llei la Unió «obtiene el primer triunfo a favor de los payeses». Però la veritat és que va decebre la majoria de rabassaires perquè els contractes signats amb anterioritat al reial decret quedaven exclosos dels beneficis d'aquest. Per tant, consideraren que la millora havia estat ben esquifida.³⁷

També és cert que el 1929 Companys i el conjunt de la Unió ja estaven totalment desenganyats de la possibilitat que la Dictadura pogués resoldre en la seva globalitat el problema social-agrari, i van decidir centrar la major part dels seus esforços en la instauració de la República, en considerar que només aquesta podia oferir justícia a les reivindicacions rabassaires. Per primer cop d'ençà de la constitució de la Unió, Companys reconegué el 1929 a les bases rabassaires que calia anteposar la lluita política a la sindical. Perquè només la victòria política que podria suposar la instauració de la República podria portar victòries sindicals. Però aquest nou posicionament no era pas del tot contradictori amb la seva línia sindical reformista.

Cal deixar clar que, excepte potser els últims mesos de la Dictadura, mai ni Companys ni la Unió deixaren del tot d'exercir cert col·laboracionisme a l'estil del de la UGT amb els governs primoriveristes, fins i tot esforçant-se per ocupar llocs de representació pública com a representant d'un organisme obrer agrari en institucions dependents de l'Estat com la Junta Consultiva del Crèdit o la Junta d'Aranzels i Valoracions. Per tot plegat –sobretot per aquest possibilisme–, el programa de mínims de reforma agrària de la Unió dels últims anys de la Dictadura ja no tenia res a veure amb el programa de 1923 i, per tant, la Llei de reforma agrària de 1929 no era tan lluny de les seves reivindicacions. Havia estat Companys qui havia aconseguit anar moderant el programa rabassaire i el 1928 en va fer aprovar oficialment un que serà ja molt semblant al que elaborarà ell mateix, juntament amb Aragay, Ventós i Joan Casanelles, en la ponència sobre el problema agrari que s'aprovà en la Conferència d'Esquerres de 1931 que havia de donar lloc a la formació de l'Esquerra Republicana de Catalunya. Segons aquesta ponència, els contractes d'arrendaments rústics haurien de tenir una durada mínima de deu anys –en lloc de vint, segons deia el programa de la Unió de 1928–, i només els

37. POMÉS (2000a), p. 340-341.

contractes específicament de rabassa serien considerats emfiteusis, sense especificar res de dret de remissió.³⁸

Finalment, m'he de referir a un últim aspecte a través del qual Companys va acabar de reforçar la moderació i el reformisme sindical dins la Unió. Aquest va ser el paper incansablement actiu que ell va representar, juntament amb alguns companys col·laboradors, com a advocat rabassaire en la defensa dels drets dels pagesos no propietaris en els conflictes que tenien amb els amos de les seves terres. A través d'aquesta funció d'advocat, ja no com a polític, Companys va aconseguir l'assoliment de moltes millores laborals per a molts pagesos. Des d'un primer moment, com a lletrat, va oferir als pagesos de la Unió protecció i defensa en molts aspectes, entre ells defensa en els plets judicials –com ara demandes de desnonaments– que podien tenir amb els seus propietaris. D'altra banda, va dedicar una gran quantitat d'hores –moltes sense cobrar-les– a orientar molts associats, sobretot a través del consultori jurídic gratuït de què disposava el sindicat. Els va orientar de paraula o per escrit –en aquest cas a través del consultori jurídic sobre temes relacionats amb contractes de conreu que oferia *La Terra*, i que de fet va dirigir a la pràctica el mateix Companys; va denunciar casos d'abús mitjançant aquest periòdic; va recomanar altres advocats, va orientar sobre quins judicis calia jugar a fons; va dotar, en fi, la Unió d'un equip, dirigit per ell, ben apte d'advocats. Sens dubte, la seva condició de lletrat el va fer molt apte i útil per a tots aquests serveis. Tal com apuntava *La Terra* ja pel desembre de 1923, quan tot just feia un any i mig de la constitució del sindicat rabassaire, «des que la Unió és feta que ja no és possible llençar a un rabassaire com el llançaven abans de la vinya, solsament enviant els mossos d'esquadra. Des que la Unió és feta, s'han aconseguit millores a determinats llocs, s'han guanyat deshaucis, s'ha aixecat enormement la moral col·lectiva, s'ha sembrat energies en l'esperit conformista i resignat del rabasser, ens hem fet respectar... Tot rabassaire sap, ja ara, que no està tot sol». I a finals de 1924, des del portaveu rabassaire s'insistia amb orgull:

La Unió de Rabassaires ha posat a rotllo a molt nombre de propietaris que s'havien proposat fer el deshauci dels seus rabassaires. Podríem ja fer una llista

38. POMÉS (2000a), p. 322-341; M. Dolors IVERN SALVÀ (1988), *Esquerra Republicana de Catalunya (1931-1936)*, Barcelona, vol. 2, p. 434.

bastant llarga de rabassaires que han guanyat el judici que se'ls seguia per a desahuciar-los.³⁹

Alguns d'aquests judicis els portà Companys directament com a advocat defensor. Es pot concloure que aquest i els seus col·laboradors van contribuir a fer variar ja als anys vint d'alguna manera o altra –almenys frenant-la– la tendència progressivament favorable al propietari que els tribunals municipals o de districte de les comarques rabassaires havien anat marcant fins llavors.⁴⁰

D'altra banda, i en un altre ordre de coses, Companys i els seus lletrats col·laboradors van orientar els associats del sindicat també en els tràmits administratius per constituir i tirar endavant cooperatives agràries. Des d'almenys el 1924, la direcció de la Unió impulsà les pràctiques cooperativistes, de manera que alguns dels sindicats pagesos locals que es fundaren a principis dels anys vint sense cap finalitat cooperativista acabaren funcionant a la pràctica al final de la dècada més com a cooperatives que com a sindicats obrers de resistència. Van ser desenes les cooperatives agràries que la Unió va ajudar a crear només en la primera dècada de la seva vida.⁴¹

A partir de 1931 el paper de Companys dins la Unió s'alterà radicalment. Amb el canvi de règim, el sindicat experimentà un creixement considerable que es pot dir que fou directament proporcional a la pèrdua del lideratge del seu fundador dins l'organització. Les importants responsabilitats dins el món polític que assumí a partir del 14 d'abril l'allunyaren forçosament dels llocs de direcció de la Unió. Tanmateix crec que no fou ni l'única ni tan sols la principal causa d'aquest distanciament. La força progressiva que novament anaren assumint els sectors més radicals dins del sindicat a mesura que s'acostà la Guerra Civil, fou molt probablement encara més decisiva per explicar la seva progressiva retirada dels llocs de direcció dins la Unió. A partir de 1933 Companys ja no pogué fer res per moderar la línia sindical d'aquesta organització.⁴² 1933 fou l'any en què

39. *La Terra*, 29 de novembre de 1924, p. 2.

40. Vegeu l'apartat «Ni sense oblidar la lluita de base» del llibre POMÉS (2000a), p. 342-352.

41. Vegeu l'apartat «La progressiva connexió de la Unió amb el cooperativisme», a POMÉS (2000a), p. 378-405.

42. He explicat mínimament aquest distanciament forçat de Companys dels llocs de direcció de la Unió de Rabassaires a Jordi POMÉS (1999b), «L'ambició per l'hegemonia sindical al camp: la Unió de Rabassaires als anys de la República», a *Història, Societat i Cultura dels Països Catalans*,

es consumà la ruptura entre les direccions del partit Esquerra Republicana i la Unió de Rabassaires. Pel setembre d'aquell any, aquest sindicat pagès aprovà en una assemblea declarar-se com a organització de classe i independent de tota força política. Encara en aquesta convenció es comptà amb la intervenció de Companys, però només per dir que el sindicat ja era major d'edat i com a tal havia de ser una organització independent. Tot seguit, el fundador de la Unió es retirà de la sala on se celebrava l'assemblea. Era tot un gest que donava autèntic valor a les seves paraules. El sindicat que ell havia liderat almenys durant nou anys havia decidit que ja no el necessitava.

Tanmateix, com no podia ser d'altra manera, Companys continuà sent molt respectat i valorat per la major part de les bases de la Unió i per la pagesia catalana més humil en general al llarg dels anys trenta. Perquè malgrat l'esmentada ruptura entre les direccions de l'ERC i aquest sindicat, ell mateix, Companys, col·laborà com ningú a fer que l'estreta relació que mantingueren aquests dos organismes entre 1931 i 1933 es preservés a molts nivells durant tot el període republicà.⁴³ Importants sectors de les bases rabassaires continuaren sent molt fidels, almenys políticament, al seu gran líder. No va ser casual que, en les eleccions generals del novembre de 1933, només sols dos mesos després de l'esmentada assemblea rabassaire, Companys fos, de llarg –superant fins i tot Francesc Macià i els victoriosos candidats de la Lliga Catalana en aquells comicis–, el candidat més votat de Catalunya (151.664 vots).⁴⁴

I és que la seva defenestració com a directiu de la Unió no significà, òbviament, l'abandonament ni l'oblit de la problemàtica rabassaire o dels seus incondicionals. No fou casual que la tan anhelada Llei de contractes de conreu s'intentés tirar endavant i aprovar justament quan ell accedí a la presidència

vol. IX, Barcelona. Per a la temàtica de la radicalització al camp català als anys trenta vegeu MAYAYO (1995). Jo també n'he parlat al capítol Jordi POMÉS (2014).

43. Vegeu per al manteniment d'aquesta relació, Raimon SOLER BECERRO (2013), «El plet dels rabassaires. Desenvolupament i dimensió del conflicte rabassaire al districte del Vendrell, 1931-1936. Una primera aproximació», a Daniel SANCHO PARÍS (editor), *El món de la viticultura, els vins, caves i aiguardents al Penedès Històric i al Camp de Tarragona, Vilafranca del Penedès*, Barcelona. Raimon Soler demostra que es produí, notablement en la regió rabassaire, una doble militància al partit (ERC) i al sindicat (Unió de Rabassaires), tant entre les bases com quant als principals líders regionals.

44. Aconseguí aquests vots a la circumscripció de Barcelona-ciutat. Darrere d'ell venia Macià amb 138.455 vots en la mateixa llista. Vegeu Isidre MOLAS (1972), *El sistema de partits polítics a Catalunya (1931-1936)*, Barcelona.

de la Generalitat, a partir de principis de 1934. La defensa d'aquesta llei i del món rabassaire en general hagueren de col·laborar decisivament en el seu molt arriscat i compromès posicionament enfront del Govern central de Madrid en els Fets d'Octubre d'aquell any, que li costaren molts mesos d'empresonament i la pèrdua provisional del seu càrrec de president.⁴⁵ Indiscutiblement, aquestes circumstàncies feren augmentar encara més l'entusiasme i l'adhesió de part de la pagesia catalana –i en especial les bases rabassaires– cap a Companys. I fins la direcció del sindicat es veié empesa a reconèixer-li públicament la seva solidaritat i adhesió. El portaveu de la Unió, *La Terra*, a partir del número del maig de 1935 –i ja fins a la seva desaparició–, féu constar el seu nom com a «fundador» del periòdic en totes les seves portades.

I és que, de fet, durant la guerra, i en un nou context d'extrema excepcionalitat i radicalització, la Unió de Rabassaires recuperaria, tot oposant-se en bona mesura a les posicions més revolucionàries de l'anarquisme, el paper *reformista* que li havia sabut imprimir Companys durant els anys vint. Era el mateix paper que ell havia intentat de nou exercir durant el context històric en què es discutí i s'aprovà la Llei de contractes de conreu. Novament la trista història d'aquesta llei –que només pogué estar en vigor pocs mesos– demostrà que sense concòrdia i diàleg era i és difícil que hi hagi millora en la justícia social. Companys, en la defensa d'aquesta llei va procurar un altre cop esgotar la via del diàleg, en tractar de negociar amb la Lliga Catalana de Francesc Cambó i amb el Govern de Madrid; almenys amb aquest darrer ho va aconseguir. Però en aquells moments era molt difícil que dominés el diàleg. Va tenir l'oposició frontal dels propietaris catalans d'una banda; i li va tornar a faltar el suport dels sectors sindicals més radicals de l'altra, que ja no en tenien prou amb aquella llei, que, tot i el seu caràcter social i polític extraordinàriament esquerrà,⁴⁶ pre-

45. He tractat el paper i la implicació de Companys en l'aixecament rabassaire durant els Fets d'Octubre en el capítol ja citat, POMÉS (2014).

46. Certament, la llei no tenia un caràcter revolucionari en el sentit col·lectivista o socialitzant i no preveia tampoc l'expropiació de propietaris sense indemnització, però sens dubte tenia un caràcter social i polític molt esquerrà perquè apuntava cap a un canvi profund en l'estructura de la propietat de la terra a Catalunya i cap a un canvi substancial en les relacions socials del camp. També en el capítol esmentat en la nota anterior he tractat mínimament alguns aspectes d'aquesta llei, així com la intervenció de Companys com a president de la Generalitat en la seva defensa.

veia un programa d'actuacions molt més moderat que el que havia aprovat la Unió el 1923.⁴⁷

Crec, a mode de brevíssima conclusió, per tot el que he procurat exposar, que no s'exagera quan s'afirma que Lluís Companys va tractar, durant dues dècades intensament convulses en les quals la radicalització i la falta de diàleg van predominar –entre 1918 i 1938–, d'actuar com un autèntic reformador social en l'àmbit agrari: la seva entrega –penso que abnegada i sacrificada– als rabassaires i pagesos sense terra, intentant d'oferir-los guia sindical, ajuda i protecció laboral, va anar sempre en la línia d'obtenir més justícia social al camp, a més –i no és poca cosa– d'evitar vessar sang, almenys evitar vessar més sang que la que es va escampar per les vinyes catalanes entre els anys vint, trenta i principis dels quaranta –per incloure la més dura repressió franquista, de la qual ell mateix en fou una importantíssima víctima més.

47. Per conèixer la història de la Llei de contractes de conreu continua sent vàlida la clàssica obra d'Albert BALCELLS (1968), *El problema agrari a Catalunya. La qüestió rabassaire (1890-1936)*, Barcelona.